

XXIII. EGY TELJESEN MAGYARFÖLDI NÖVÉNYRÖL.

Hazánk nem szegény olyan növényekben, melyek vadon csak éppen itt találhatók. Teljes joggal nevezhetjük őket *magyarföldi növényeknek*. Ilyen a többi között a *Syringa Fosikaea*, meg a *Nymphaea thermalis* DC.*

Szenteljünk ez alkalommal néhány sort ez utóbbinak.

Irodalmunk Kitaibel Pál óta alig emlékezik meg részletesebben a *Nymphaea thermalis*-ről, vagyis a nagyváradi hévízben termő tavi rózsáról; pedig ez hazánkban egyik természeti ritkaságát, nevezetességét képezi. Mert emberi plántálás és gondozás nélkül ősidők óta csupán csak hazánkban terem az eredetileg, és pedig itt is egyedül Nagyvárad mellett a *Pecze* patak hévízű forrásainál, meg a belőlök fakadó *Pecze*-patakban.

E hévízű patak régi eleink előtt nem *Pecze* néven vala ismeretes; ők azt, a *Sav-jó* (Sajó), *Berek-jó* (Berettyó), *Si-jó* mintájára *Hévióv*-nak, vagyis mai nyelvünkön szólva, *Hév-folyónak* nevezték egész a 16-ik századig, a miről régi latin okiratok tesznek tanúságot, melyek közül kettőt Keresztury József, „*Descriptio fundationis et vicissitudinum Episcopatus et Capituli Magnovaradiensis*“ művében is olvashatunk, az I. rész 158. és 160. lapjain. Csak egy 1553-ból keltezett okiratban olvasható először a *Pecze*, mint a nagyváradi Hévfolyó neve. E későbbi neve a tót nyelvből lett átvéve, — mert „*pec-je*“ annyit tesz tótul, mint *süt*.

Mai nap e hő-források a nagyváradi róm. kath. püspökség birtokát képezik, s egy részök felett az úgynevezett *Püspök-fürdő*, vagy *Szent-László-fürdő* épületei emelkednek. A fürdők céljaira használt forrásokon kívül azonban több szabad forrása is van e Hévfolyónak, melyek közül az egyik olyan hatalmas, hogy egy jókora széles és mély tavat képez. E tó-forrásnak tölcserformán elmélyedő s beláthatatlan mélységéből, oly erővel szökik elő a hévíz áramlata, hogy bugyogását nemcsak a forrás mélyében, de a tó tükrén is világosan láthatjuk.

E hévízű forrás-tó sekélyebb részein ott úsznak már a *Nymphaea thermalis* különböző alakú és nagyságú levelei; közöttük pedig egy-egy nagy fehér virágon akad meg a szemünk. Találunk továbbá *Nymphaea thermalis*-t, abban a vagy 300 lépésnyi hosszú

* E magyarföldi növényeknek külön-külön való ismertetése nagyon érdekes volna e Közlöny hasábjain. A *Syringa Fosikaea*-ról már volt is említés a 143-ik füzetben. Magától érthető, hogy az a számos faj, fajváltozat stb., melyeket újabb időben egyes, néha csonka, szárított példányok után állapítottak meg, bár szintén csak nálunk találhatók, nem tekinthetők mindmegannyian jellemző „magyarföldi“ növényeknek. SZERK.

kis csermelyben is, mely a Hévfolyó legvégső kezdeti forrásainak az eredménye és a forrás-tóba észak-kelet felől szivárog be. De legbővebben láthatjuk a hévíz tavi rózsáját, ha a forrás-tavon alúl rendes medrébe összeszoruló Hévfolyót követjük.

Itt csak csolnakra kell ülnünk és, a patak folyását követve, pár száz lépésnyire lefelé eveznünk, hogy a *Nymphaea thermalis* valóságos táborába bonyolódjunk. Mert hatalmas úszóleveleikkel egészen betérítik, elfedik azok a Hévfolyó víztükrét és felpiperézik pompás virágaikkal; másrészt pedig útját állják csolnakunknak, megakasztják tovahaladásában.

Helyesebb, de könnyebb is lesz tehát e helytől kezdve gyalogszerral követnünk a patak folyását, s végig gyönyörködnünk a *Nymphaeák* ezreiben, egész addig a helyig, hol a *Nymphaea* tenyészetének, mintegy kardcsapásra, egyszerre vége szakad. Nem valami mérget lehelő kenderáztató az, mely e növény tenyészetének gátat vet, mert újabb időben, e *Nymphaeákkal* ékes területen a kender-áztatás tilos. Egy egyszerű vízi malom az, mely határköve a *Nymphaea* tenyészetének; Rontói-malomnak hívják; de nem azért, hogy zsilipjein és zúgóján a Hévfolyó vizét megtörve annyira megrontja és meghűti, hogy túl rajta sehol az egész Peczében többé *Nymphaeát* nem találunk, hanem a közelében levő Rontó falutól.

A *Nymphaea thermalis* földrajzi területét tehát az a csekélyke, alig egy kilométer hosszú vízszalag képezi, mely a Hévfolyó végső forrásaitól a Rontói-malomig húzódik.

A hazánk hideg vizeiben honos *Nymphaea albá*-t, vagyis a közönséges tavi rózsát, melyet gyümölcse után „vízi tök“-nek is neveznek, hiába keresnők e hévízben, de egyáltalán az egész Peczében, mely a Püspök-fürdőtől a torkolatáig vagy 21 kilométer hosszú vonalat fut be, és Szt.-András falun alúl a Sebes-Körösbe szakad, a balpartján. A hévízi tavi rózsza helyettesíti tehát a nagyváradi Hévfolyóban ama másik fajrokonát. Társaságába más, különös „*thermalis*“ lények szegődtek úgy a növény- mint az állatország köréből, minők pl. *Oscillaria thermalis*, *Neritina thermalis*, *Rana thermalis*.

A nagyváradi Hévfolyó forrásainak vize tiszta és átlátszó; nem zavaros, nem kénes, mint a sárgásport lerakó keszthelyi Hévízé. Chemiailag Hauer Károly elemezte. Ez elemzés eredményét részletesen közli dr. Mayer Antal, mint egykori fürdőorvos, a „Nagyváradi hévvizek“ című 96 lapnyi művében. E szerint a Hévfolyó forrásainak vize chemiailag közönyös, továbbá szabad szénsavat tartalmaz elnyelve, és a benne feloldott szilárd anyagok csak 0.0008—0.0009 résznyire tehetők. Közeláll az ivóvízhez. És

a Püspök-fürdő ivó-forrásának 32—33° R. vize, pinczében lehűtve, csakugyan ivóvízül szolgál. Azonban a Hévfolyó medrét ott, a hol a *Nymphaeák* sereg számra nőnek benne, s a hol vize egyszersmind igen lassú folyású, forrásainak minden tisztasága mellett is mély iszapos réteg fedi.

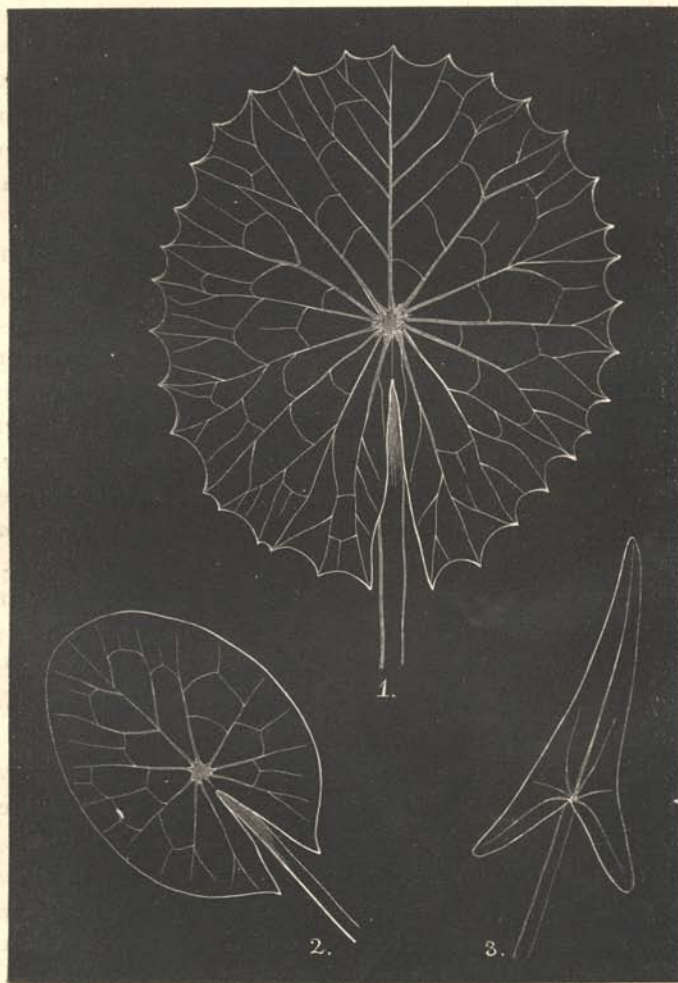
A források hőfoka különböző; így pl. a tó-forrása 27—28° R. Részletesen ki van mutatva e források, valamint a Hévfolyó különböző helyének hőfoka is Riess Károly cikkében, mely „*Ueber Nymphaea thermalis DC*“ czímen a „Verhandl. d. Siebenb. Vereins“ XVII. (1866.) évfolyamában a 3—13. és 245—247. lapokon jelent meg.

Minthogy a Hévfolyó, forrásaitól kezdve a Rontói-malomig soha sem fagy be: a *Nymphaea thermalis* virágzása benne már kora tavasszal kezdődik, és csak késő ősszel ér véget. Magam 1880-ban már április 24-ikén szedtem első virágait; október 20-ikán pedig az utolsókat. Riess egy ízben már április 20-ikán látta első virágját; 1865 nyhe őszén pedig deczember 8-ikán az utolsókat. Leveleit még rövidebb időre veszi el.

A *N. thermalis*nak a levelei képezik egyik feltűnő különöségét, és ezekben rejlenek főkép különbséget tevő tulajdonságai fajrokonaival, nevezetesen a *Nymphaea alba*-val, vagy a *Nymphaea Lotus*-szal szemben. A hévizi *nymphaeának* ugyanis *kétfélek a levelei*: olyanok, melyek kifejlett korukban nagyok és kihegyezetten fogasok; és olyanok, melyek szélükön mindenkor fogatlanok maradnak és aránylag kicsinyek (1—3. ábra).* Ezek a kisebb fajta fogatlan levelek részben csak a víz színe alatt tengődnek, s ilyenkor igen gyöngéd szerkezetűek, hosszúkásak, csúcsuk felé megnyúlnak, megkeskenyednek, nyilasan hasadt válluk két karélya pedig elálló, sőt néha egészen dárdás, úgy hogy a sóska leveleihez hasonlítanak (3. ábra); részben pedig a víz színére is felemelkednek, ott elterülnek, s ekkor majdnem ellipszis formák, melytől hegyesebb végződésük által térnek el, és felső lapjukon kissé fénylők (2. ábra). Ezen vízalatti levelek nemcsak egymás közt, hanem a vízen úszó fogas levelekkel szemben is fokozatos átmenetet tüntetnek fel. A nagy levelek lemezei kerekdedek, a víz tükrén úsznak, és felső lapjuk bőre olyan sima és olyan fénylő, mintha csak valami mázzal volna bekenve. Kifejlett korukban szélükön öblösen ki vannak kanyargatva, mely öblök nagy és kihegyezett fogakat szabnak ki

* A levelek különalakúsága (heterophyllia) a vízi növényeknél gyakori jelenség, a mennyiben ezeknél a vízalatti és a vízfölötti levelek többnyire alakra, nagyságra s egyéb tulajdonságra is eltérnek egymástól. Így a *Sagittaria*-nál, a *Ranunculus aquatilis*-nál s másoknál. A közönséges tavi rózsza (*Nymphaea alba*) leveleire nézve erre vonatkozó adattaink nincsenek.

a levél széléből (1. ábra); fiatalon azonban még alig mutatnak valami csekély fogazatot. Riess idézett cikke 7-ik lapján szintén azt vallja, hogy e fogas nagy levelek fiatal korukban épszélűek, és fogaik csak nagyságuk elérésekor fejlődnek ki; ez állítását azonban a 245. lapon már visszavonja. Én hiába kerestem fiatal

A *Nymphaea thermalis* DC. háromféle levele: 1. Kifejlett fogas levél $\frac{1}{5}$, 2. Fogatlan ellipszis alakú levél $\frac{1}{2}$, 3. Fogatlan dárdáslevél $\frac{10}{17}$ nagyságban.

leveleket, melyeken a nagy levelek jellemző fogazottsága meglát szott volna. Csúcsukon általánvéve épek azok, és csak oldalaik szélén találhatunk néhány gyenge fogat. Ezért kétségtelennék kell tartanom, hogy a már fent úszó levél szélén fejlenek ki nemcsak a már fiatalon előképzett fogacskák végleges alakjukig és nagyságukig, hanem hogy számos más, fiatalon elő nem képzett fog is

keletkezik a már úszó, kiterült levél szélén. — A levelek méreteire nézve felemlítem, hogy a vízen úszó nagy kerek levelek lemezeinek átmérője egész 33 cm.-t is elér; a vízalatti levelek sokkal kisebbek; így a legnagyobb nyílalakúak 13 cm. hosszúság mellett $5\frac{1}{2}$ cm. szélesek, az elipsziszalakú fogazatlanok pedig 12 cm. hosszúak és $8\frac{1}{2}$ cm. szélesek.

Felette érdekesek továbbá e növényünk ökölnyi nagyságú, bogyóféle termései, minthogy belsejükben számos (rendesen 32) rekeszre vannak osztva, s e rekeszeik töménytelen apró, mákszemforma maggal vannak megtömve. Riess egy ilyen termésben 38,880 magvat, Caspary egy másikban 36,000 magvat számolt meg.

Nymphaea thermalis-unk felfedezésének érdeme nagynevű botanikusunknak, Kitaibel Pálnak nevéhez fűződik, ki a nagyváradi Hévfolyóban az 1798-ban megejtett nagyváradi utazása alkalmával fedezte fel e növényt. Ő azonban az Egyiptom fővizereiben, valamint egyéb lassú folyású vizeiben honos *Nymphaea Lotus*-szal tartotta azonosnak a mi hévízi nymphaeánkat; ezért remek képes művében, a „*Descriptiones et Icones plantarum rariorum Hungariae*“ I-ső kötete 15-ik tábláján *Nymphaea Lotus* megnevezéssel találjuk azt leábrázolva. A mint Kitaibel az ő 1780-ban megjelent művében, úgy újabban, 1867-ben Boissier is a „*Flora Orientalis*“ I. 104-ik lapján ismét csak *Nymphaea Lotus*-nak nyilvánítja a nagyváradi hévízi nymphaeát. Sőt Neilreich Ágost is, a „*Diagnosen der in Ungarn und Slavonien wildwachsenden Pflanzen*“ művének 7-ik lapján, szintén oda nyilatkozik, hogy a *Nymphaea thermalis* a *Nymphaea Lotus*-tól alig tér el.

Lássuk tehát, vajjon azonosnak vehető-e *Nymphaea thermalis*-unk a *Nymphaea Lotus*-szal, vagy pedig megérdemli külön fajnevét.

Növényünket *Nymphaea thermalis*-nak A. P. de-Candolle nevezte el 1821-ben, az ő „*Regni vegetabilis systema naturale*“-jának II. kötete 54-ik lapján; minthogy ő azt a *Nymphaea Lotus*-tól különbözőnek találta. A különbséget de-Candolle a két növény leveleinek fogazottságában és mezében ismerte fel, s ezért Prodromusának I. k. 115-ik lapján a két növényt következőkép jellemezi:

1. *N. Lotus* L. — „foliis peltatis, argute serratis, subtus in nervis pilosiusculis, inter nervos pubescentibus“.

2. *N. thermalis* DC. — „foliis peltatis argute dentatis, utrinque glaberrimis, auriculis approximatis.“

Tehát a *Nymphaea Lotus* L. levelei, de-Candolle szerint élesen fűrészesek, alant ereiken kissé szőrösek, erek közt szőrösödök; ellenben a mi hévízi Nymphaeánk levelei élesen fogasak s mindkétfelől

meztelenek. Neilreich A. idézett műve szerint a *Nymphaea Lotus*-nál még a levelek nyele, s a virágok kocsánja és csészéje is szőrösödő; mely tulajdonságai tehát még inkább különbözővé teszik a mi növényünktől, a mely minden tagjában meztelen, szőrtelen.

Így tehát, ha nem tekintjük is, hogy a mi növényünk jellemző tulajdonságául a kétféle leveleket is ki kellett volna a szerzőknek említeniök, valamint, hogy a bőrforma és fénytelen ép levelekkel bíró *Nymphaea alba*-tól való megkülömböztetésül a hévízi *nymphaea* levelei fényességét, és vékonyas, nem bőrforma szerkezetét is meg kellett volna említeniök: már akkor is, csupán csak a fentebbiekre építve, el kell ismernünk, hogy a *Nymphaea Lotus* L. és *Nymphaea thermalis* DC. nem azonos, hanem egymástól lényegesen különböző növények. Sőt ha a Nagyvárad mellett egész elszigetelten előforduló hévízi *nymphaea* eredetét kimagyarázandók, feltételezzük, hogy növényünk a *Nymphaea Lotus*-szal mint legközelebbi rokonával egy közös törzsből eredett, akkor is más névvel kell neveznünk a nagyvárad-i *nymphaea*-t, mint a Nilus *Nymphaea Lotus*-át; mert ma a két növény különbözik egymástól, és különböző életfeltételek mellett folytatja életét.

Méltán tarthatjuk tehát a *Nymphaea thermalis*-t hazánk egy olyan természeti nevezetességének és ritkaságának, mely a maga eredetiségében a földkerekségén egyebütt sehol sem otthonos. Örizzük és becsüljük is meg hát e természeti kincsünket a tudomány érdekében, és ne engedjük, hogy holmi kicsinyes kedvtelésből vagy nyereszkedésből kipusztíttassék, s így a nagy természet flórája egy kiváló tagjával szegényebbé, csonkábbá váljék.*

DR. SIMKOVICS LAJOS.

* A *Nymphaea thermalis*-t, fölfedezése után, a budai hévizekbe is átültették, nevezetesen a Lukács-fürdőhöz tartozó s vele szemben az úton túl levő tóba, mely jelenleg be van kerítve. E helyről többen említik a növényt. Újabban azonban több oldalról emlegették, hogy a Lukács-fürdő tavából kipusztították. Ezen állítás nem való. Folyó év július elején magam győződtem meg, hogy a *Nymphaea thermalis* ama tóban javában díszlik. A vízen úszó, nagy, fogasszerű levelei nagy számban borítják a vizet, úgy hogy alig hagynak szabad helyet; a kisebb dárdás- és ellipszis-alakú, fogazatlan levelek pedig a víz alatt látszanak. Nyílt virágokat nem láttam, csak egy nemrég becsukódott s még a vízből kiálló virágot vettem észre. A *Nymphaea thermalis* tehát eredeti helyén, Nagyvárad mellett s átültetve Budán is terem, csak hogy itteni életének napjai meg vannak számlálva. A Lukács-fürdő tava ugyanis útban áll s így a közlekedést gátolja, a miért is újabban e tónak beboltozását tervezik. Hogy azonban a *Nymphaea thermalis*, mint Budapest egyik növényi nevezetessége, továbbra is megmaradhasson, kívánatos volna a tónak csak azon részét boltozni be, mely az útba esik, vagy pedig ez érdekes növényt máshová, például az ó-budai lőpormalom melletti melegvízű tóba ültetni át.

KI. GY.

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedélyezés — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhatsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.